

Õigusaktide pealkirjade lühendamisest

Eneli Illaru

Justiitsministeeriumi õiguspoliitika osakonna õigusloome korralduse talituse nõunik

Sageli kohtame eri dokumentides (kohtulahendites, seaduseelnõude seletuskirjades, asutuste kirjavahetuses jne) esmapilgul arusaamatuid lühendeid, nagu SHS, PS, TTKS, VTMS, TsMS vmt. Siinse artikli eesmärgiks on selgitada, mis on selliste lühendite taga ja miks ning kuidas nad tekivad. Artiklis on kasutatud Justiitsministeeriumi veebilehel avaldatud lühendamise põhimõtete tutvustust¹, mida on mõnevõrra täiendatud.

Miks lühendada?

Nagu ütleb „Eesti keele käsiraamat“², läheb lühendit tarvis tekstis sagedaste sõnade lühendamiseks ja tihti on lühendamine vältimatu tekstis ruumi säästmiseks. Üldkeeles on reegel, et lühendi kasutamine on mõttekas siis, kui see tõesti lühendab sõna.

Õigustloovate aktide eelnõude normitehnika eeskirja³ § 6 lõike 1 järgi peab seaduse eelnõu pealkiri väljendama kokkuvõtlikult eelnõu sisu. „Normitehnika käsiraamatus“⁴ antud juhise kohaselt tuleb viitamise ja tsiteerimise hõlbustamiseks eelistada seaduse võimalikult lühikest pealkirja. Üldjuhul on seaduste pealkirjastamisel need nõuded ka täidetud, näiteks *käibemaksuseadus* või *liiklusseadus*. Siiski esineb mõnikord olukordi, kus seaduse nimetamisel ei ole võimalik seda põhimõtet järgida, näiteks *Eestit okupeerinud riikide julgeolekuorganite või relvajõudude luure- või vastuluureorganite teenistuses olnud või nendega koostööd teinud isikute arvelevõtmise ja avalikustamise korra seadus*, aga ka *loomade ja loomsete saadustega kauplemise ning nende impordi ja ekspordi veterinaarjärelevalve seadus* või *Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr 1082/2006 "Euroopa territoriaalse koostöö rühmituse (ETKR) kohta" rakendamise seadus*. Ilmselt on tekstis, kus sellist pealkirja korrata tuleb, mõistlikum kasutada pealkirja lühendit.

Nii nagu sõnadegi lühendamisel, on ka seaduste pealkirja lühendamisel oluline, et lugejale oleks seaduseelnõu seletuskirja, kohtuotsuse, ametliku kirja või muu teksti lugemisel arusaadav, mida kirjutaja lühendiga silmas on pidanud. Seetõttu tuleb lühendi esmakordsel kasutamisel esitada kindlasti ka selle täisnimetus. Oluline on meeles pidada, et kui õigusakti eelnõu seletuskirjas on seaduse pealkirja lühendi kasutamine lubatud, siis õigusaktis endas mitte.

¹ Kättesaadav aadressil <http://www.just.ee/10699>

² Elektrooniline käsiraamat on kättesaadav Eesti Keele Instituudi veebilehel <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=9>

³ Kättesaadav aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/119012011019>

⁴ Normitehnika käsiraamat, kirjastus Juura, Tallinn 2003, lk 22

Kuidas lühendit moodustada?

5. juulil 1994. aastal Vabariigi Valitsuse moodustatud õigusterminoloogia komisjon kinnitas 1995. aastal seadusnimetuste lühendamise alusena põhimõtted, mille oli välja töötanud keeleteadlane Rein Kull. Neid põhimõtteid on aja jooksul korrigeeritud, kuid suurtes piirides on nad tänaseni samad. Lühendamise peamised põhimõtted on järgmised:

1) kasutatakse suurtähtlühendeid, mis moodustatakse sõnade algustähtedest, nt *KS* ehk kohtute seadus;

2) kui lühend hõlmab ka liitsõna osi, kirjutatakse see läbiva suurtähega, nt *TFS* ehk tagatisfondi seadus;

3) lühendamisel lähtutakse pealkirja põhiosast ja täiendosa *Eesti Vabariigi* lühendis ei hõlmata, nt *ORAS* ehk Eesti Vabariigi omandireformi aluste seadus või *TLS* ehk Eesti Vabariigi töölepingu seadus (täna kehtetu);

4) sõnu nagu *ja*, *või*, *kohta* vms lühendiga ei hõlmata, nt *PSK* ehk taimede paljundamise ja sordikaitse seadus, *KSPVVS* ehk kultuuri- või sotsiaalobjektide pankrotivarast välistamise seadus, *SVS* ehk seadus süümevande andmise korra kohta;

5) pikema pealkirja puhul tuleb lähtuda kõige iseloomulikumate sõnade algustähtedest, nt *EMOES* ehk kaasomandis oleva elamu mõttelise osa erastamise seadus;

6) kokkulangevate lühendite eristamiseks tuleb kasutada lisatähtedena väiketähti, mis üldjuhul järgnevad suurtähele, nt asjaõigusseaduse ja autoriõiguse seaduse lühendid oleksid ilma lisatähti kasutamata ühesugused – *AÕS*. Seetõttu on autoriõiguse seaduse lühend *AutÕS*. Samal põhjusel on varem moodustatud lühendeid ka korrigeeritud. Kui algelt tähistas lühend *HMS* hasartmänguseadust, siis hiljem juurdus sama lühendiga hoopis sagedamini kasutatav haldusmenetluse seadus. Seetõttu sai hasartmänguseadus uue lühendi *HasMS*. Samast loogikast lähtudes valiti hasartmängumaksuseaduse lühendiks *HasMMS* (vt järgmist punkti);

7) väiketähti kasutatakse üldjuhul vaid siis, kui tegemist on sõnaalgusega, nt *KrMS* ehk kriminaalmenetluse seadustik, või üldtunnustatud lühendiga, nt *RdtS* ehk raudteeseadus;

8) uue lühendi moodustamisel tuleb jälgida ka seda, kuidas sama tüüpi pealkirja varem on lühendatud. Et näiteks kohaliku omavalitsusega seonduvate seaduste pealkirjade lühendid on tavapärast alanud tähtedega *KO* (*KOKS* ehk kohaliku omavalitsuse korralduse seadus, *KOVVS* ehk kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus, *KOLS* ehk kohaliku omavalitsuse üksuste liitude seadus ja *KOÜUS* ehk kohaliku omavalitsuse üksuste ühinemise soodustamise seadus), sai ka neile viimasena, 2010. aasta detsembris lisandunud kohaliku omavalitsuse üksuse finantsjuhtimise seadus nende eeskujul lühendiks *KOFS*.

Seniajani on lühendid käibel vaid seaduste nimetamiseks, määruste pikki pealkirju sel kombel ei lühendata. Erandiks on need seadused, mille kehtimise ajast tulenevalt ei ole pealkirja lühendamine otstarbekas, näiteks konkreetse kalendriaasta riigieelarve seadus. Tulevikus ei ole välistatud ka mõne määruse pealkirja lühendamine samade põhimõtete järgi.

Siinkohal tuleks veidi ka selgitada lühenditele käändelõpu lisamisega seonduvat. Kui väiketähtlühendeid loetakse nende taga peituvate sõnadena (nt lühend *jne* loetakse *ja nii edasi*), siis seadusnimetuste lühendite nagu üldiselt suurtähtlühendite lugemiseks on kaks varianti:

- 1) sõnana, kui kõlaliselt vastuvõetav häälikuühend seda võimaldab (*RES* – riigieelarve seadus, *KarS* – karistusseadustik, *KOS* – korteriomandiseadus) või
- 2) tähe kaupa veerides (*MKS* – maksukorralduse seadus, *PS* – Eesti Vabariigi põhiseadus, *TVS* – teraviljaseadus).

Käänamisel lisandub tüvevokaalina harilikult *i* (*VÕS-i*, *PS-i*, *KarS-i*, **mitte** võlaõigusseaduse → *VÕS-e*, põhiseaduse → *PS-e*, karistusseadustiku → *KarS-u*). Kirjas võib tüvevokaali selguse huvides märkida (*VÕS-i* või *VÕSi sätted*), aga ka ära jätta (*VÕS-s* või *VÕSs sätetatud*). Oluline on silmas pidada, et pealkirja lühendamisel tekkiva lühendi puhul lisatakse käändelõpp põhimõttel, nagu moodustuks tähtedest iseseisev sõna, mitte ei lähtuta lühendi taga olevatest sõnadest.

Kes lühendeid moodustab?

Kuni 2010. aasta lõpuni kehtis vaikumisi kord, et seaduste pealkirjade lühendeid moodustasid Justiitsministeeriumi üllitatava ajakirja Õiguskeel toimetuse liikmed ja lühendid avaldati Õiguskeeles. Kuivõrd ajakiri ilmub neli korda aastas, siis oli sellise korralduse halvaks küljeks kahtlemata see, et lühendite üle kokkuleppimine ja huviliste teavitamine neist viibis. Tõsi küll, sellest peale, kui lühendite loetelu hakati avaldama Justiitsministeeriumi veebilehel, info üldine kättesaadavus paranes, kuid uute lühendite operatiivse kinnitamise probleem säilis endiselt.

Olulisi muudatusi tõi endaga kaasa 2011. aasta algus. Nimelt paikneb seaduste pealkirjade lühendite loetelu nüüdsest Riigi Teataja veebilehel⁵ ja uued lühendid ilmuvad sinna selleks ajaks, kui asjassepuutuv seadus jõustub. Uudne on seegi, et elektroonilisest Riigi Teatajast saab nendesamade lühendite järgi seaduste kehtivaid terviktekste otsida.

Nüüdsest on seadusele lühendi pakkumine Justiitsministeeriumi ametnike ja mitte enam Õiguskeele toimetuse liikmete ülesanne.

Kui varem paiknesid kõikide, nii kehtivate kui kehtetute seaduste pealkirjade lühendid ühes loetelus, siis edaspidi kehtetuks muutunud seaduste pealkirjade lühendeid Riigi Teataja veebilehelt enam ei leia. Praegu on nende paiknemise koht veel lahtine, kuid tõenäoliselt leiab need tulevikus Justiitsministeeriumi veebilehelt.

Lõpetuseks olgu ära toodud viimati lisandunud uute seaduste pealkirjade lühendid:

- 1) tuleohutuse seadus – TuOS

⁵ Kättesaadav aadressil <https://www.riigiteataja.ee/lyhendid.html?sorteer=pealkiri&kasvav=true>.

- 2) keskkonnaseadustiku üldosa seadus – KeÜS
- 3) ruumiandmete seadus – RAS
- 4) rahvusvahelisel tsiviilmissioonil osalemise seadus – RTsMS
- 5) korrakaitse seadus – KorS
- 6) majandustegevuse seadustiku üldosa seadus – MTSÜS
- 7) kalmistuseadus - KalmS